

معارف ادعیه / ۱

درس‌هایی از زیارت جامعه‌ی کبیره

تألف

علیرضا برازش

مؤسسه انتشارات امیرکبیر

تهران، ۱۳۹۲

عنوان قرارداد: زیارتنامه جامع کبیره. فارسی - عربی. شرح.
عنوان و نام پدیدآور: درس‌هایی از زیارت جامع کبیره / تألیف علیرضا برازش.

مشخصات نشر: تهران: امیر کبیر، ۱۳۹۱.

مشخصات ظاهری: ۹۵ ص.

فروست: معارف ادعیه؛ ۱.

شابک: 978-964-00-1539-1

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.

یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس.

موضوع: زیارتنامه جامع کبیره - نقد و تفسیر.

موضوع: زیارتنامه‌ها - نقد و تفسیر.

شماره افزوده: برازش، علیرضا، ۱۳۳۴-

رده‌بندی شنگره: ۲۰۴۲۲/۲-۳۷۱ BP

رده‌بندی دی‌ئی: ۲۹۷/۷۷۷

شماره کتابشناسی ملی: ۳۰۸۲۱۸۲

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۰۰-۱۵۳۹-۱

مؤسسه انتشارات امیر کبیر

تهران: خیابان جمهوری اسلامی، میدان استقلال، صندوق پستی: ۱۱۳۶۵-۴۱۹۱

درس‌هایی از زیارت جامع کبیره

© حق چاپ: ۱۳۹۲، مؤسسه انتشارات امیر کبیر www.amirkabir.net

نوبت چاپ: اول

مؤلف: علیرضا برازش

طراح جلد: محمدرضا نبوی

حروف متن: میترا ۱۳

چاپ و صحافی و لیتوگرافی: چاپخانه سپهر، تهران، خیابان ابن سینا (بهارستان)، شماره ۱۰۰

شمارگان: ۲۰۰۰

بها: ۲۱۰۰۰ ریال

همه حقوق محفوظ است. هر گونه نسخه برداری، اعم از زیراکس و بازنویسی، ذخیره کامپیوتری، اقتباس کلی و جزئی (به جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی، و اقتباس در گیومه در مستندنویسی، و مانند آنها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

فهرست

۹	مقدمه
۱۰	دعای مأثور، هم دعاست و هم حدیث
۱۱	زیارت مأثور، هم زیارت و هم حدیث
۱۱	زیارت جامعه‌ی کبیره
۱۵	فصل ۱: نسبت امام علیه السلام با خدا
۱۶	جانشینی
۱۸	نسبت امام علیه السلام با توحید
۱۸	نسبت امام علیه السلام با حزب، دین و راه خدا
۲۰	نسبت امام علیه السلام با امر و عزائم خدا
۲۰	نسبت امام علیه السلام با علم و معرفت و حکمت و برهان خدا
۲۰	علم
۲۰	معرفت
۲۰	حکمت
۲۱	برهان

۲۱	نسبت امام علیه السلام با سرّ و غیب و مکنونات الهی
۲۱	سر:
۲۳	فصل ۲: نسبت ائمه اطهار علیهم السلام با وحی و نبوت
۲۳	نسبت امام علیه السلام با وحی و کتاب و آیات خدا
۲۴	نسبت امام علیه السلام با رسالت و نبوت
۲۴	امام علیه السلام و پیامبر خاتم محمد بن عبدالله (ص)
۲۵	فصل ۳: التّألیف خاصّ خدا به امام علیه السلام
۲۹	فصل ۴: درجات منحصر به فرد امام علیه السلام
۳۱	فصل ۵: مقام امام علیه السلام
۳۱	خیر و برکت و نیکی و احسان
۳۲	رحمت و کرم و رفق
۳۳	عصمت
۳۳	قطعیّت و ثبات: فصل الخطاب
۳۴	نقطه‌ی آغاز و پایان خلقت
۳۴	جاه و جلال، عزت و عظمت، بزرگی و رفعت، شرافت و کرامت
۳۵	شان بزرگ و درجه‌ی رفیع
۳۵	مقام و مکان
۳۵	قرب
۳۶	نور
۳۶	عقل
۳۶	علم و دانش
۳۷	حق
۳۹	فصل ۶: صفات قابل‌الگو برداری
۴۱	تقوی و ایمان
۴۲	ذکر
۴۳	خیر
۴۳	هدایت و رشد
۴۷	فصل ۷: علت دریافت مقامات
۴۸	تعامل امام با خدا
۵۳	فصل ۸: نسبت امام با مردمان
۵۹	فصل ۹: وظایف ما نسبت به امام
۶۲	معرفت
۶۴	ایمان
۶۴	تصدیق

عمل	۶۵
ولایت	۶۵
همراهی	۶۶
پیروی	۶۶
تسلیم	۶۶
انتظار و چشم‌به‌راهی	۶۷
محبت	۶۸
جلب رضایت	۶۸
زیارت، پناه بردن، طلب شفاعت	۶۹
فصل ۱۰: نتیجه‌ی انجام وظیفه نسبت به امام	۷۱
پاسخ خدا در راهی حق شناسی و انجام وظیفه نسبت به امام علیه السلام	۷۲
شفاعت، رحمت، امان، نجات	۷۳
قبولی طاعات، بهشت، سعادت، فوز، قرب، رضوان	۷۳
فصل ۱۱: نتیجه‌ی عدم انجام وظیفه و حقناشناسی نسبت به امام علیه السلام	۷۵
بغض و دشمنی با خدا	۷۵
ضلالت، گمراهی، هلاکت	۷۶
شرک، کفر	۷۶
نار، غضب الرحمن	۷۶
فصل ۱۲: رفتار با مردمان، تابع رفتار ایشان با امام علیه السلام	۷۹
دعای پایانی	۸۰
متن زیارت جامعه‌ی کبیره	۸۲
ترجمه‌ی زیارت جامعه‌ی کبیره	۸۳

مقدمه

قرآن، کلام خدا خطاب به بندگان است و دعا، کلام بنده خطاب به خدا؛ و زیارت، کلام بنده خطاب به پیامبر(ص) و امام علیه السلام.

زیارت مأثور، کلام یک معصوم است که معصوم دیگری را زیارت می کند و نیز آموزش نحوه ی زیارت کردن و سخن گفتن با پیامبر(ص) یا امام معصوم علیه السلام است.

زیارت غیر مأثور، سخنانی است از طرف بندگان خطاب به پیامبر(ص) یا امام علیه السلام، با انشای خود شخص یا با انشاء و الفاظ عالم و دانشمندی که پیشهاد می کند معصومین علیهم السلام را این گونه زیارت کنید.

دعای مأثور نیز، عبارتست از: صحبت یک امام معصوم علیه السلام یا پیامبر(ص) با پرودگار خود و نیز آموزش نحوه ی سخن گفتن با خدا؛ و دعای غیر مأثور عبارتست از: صحبت یک بنده با خداوند ولی با الفاظ و انشای خود.

صلوات، اعم از صلوات مشهور، متداول و کوتاه با لفظ «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ» یا صلوات های خاصه ی یک امام و یا صلوات های طولانی تر اعم از خاصه یا جامعه نیز یکی از انواع دعا - صحبت و درخواست از او- است که در آن خواسته ی دعاکننده، سوق دادن درودها و برکات به سوی امام علیه السلام یا پیامبر(ص) می باشد.

البته، صلوات نیز می‌تواند صلوات مأثور و یا غیر مأثور باشد.

در تعریف حدیث نیز چنین می‌گویند:

«قول یا فعل یا تقریر معصوم علیه السلام؛ که البته اکثر احادیث، اقوال معصومین علیهم السلام هستند. حدیث به همراه قرآن، عقل و اجماع، ارکان و اصول چهارگانه‌ی استنباط و فهم دین را تشکیل می‌دهند. چنانچه این تعریف‌ها را دوباره مرور کنیم، بخش‌های مشترکی خواهیم یافت.

دعای مأثور، هم دعاست و هم حدیث

در تعریف دعای مأثور گفتیم: «آنجا که معصوم با خدا صحبت کرده‌است»؛ و یک بخش از تعریف حدیث عبارتست از: «قول معصوم علیه السلام».

اگر کمی دقیق شویم، در می‌یابیم دعای مأثور؛ از جمله صحیفه‌ی سجاده، دعای کمیل، دعای ابوحمزه، دعای عرفه‌ی امام حسین علیه السلام و... هم دعا هستند و هم حدیث؛ دعا هستند، چون روی سخن با خداست؛ و حدیثند، چون قول و کلام معصوم علیه السلام است.

پس هم کاربرد دعا را دارند؛ یعنی برای ما کارگاه آموزشی هستند که اگر می‌خواهید با خدا صحبت کنید، این اسوه‌های بندگی و این انسان‌های برگزیده و محبوب خدا، با خدا این‌گونه صحبت کرده‌اند؛ شما نیز این‌گونه صحبت کنید! و هم کاربرد حدیث را دارند، و می‌توانند یکی از ابزارهای چهارگانه‌ی شناخت و فهم مسائل دینی باشند؛ معارف، اخلاق و احکام و روش‌های زندگی دینی و الهی را، از لایه‌لای دعاها نیز همانند حدیث می‌توان استنباط کرد.

هر چند مؤلف این سطور معتقد است دعا از نظر عمق مطالب، به‌ویژه در موضوع مهم توحید، جزو رده‌ی بالای احادیث است؛ یعنی اگر بتوانیم احادیث را رده‌بندی کنیم و بعضی را بر بعضی دیگر رجحان دهیم، دعا به دلیل حدیث «ما هم‌نشینان پیامبران دستور داریم که با مخاطبانمان به اندازه‌ی عقلشان صحبت کنیم»^۱، در رده‌های بالاتر قرار می‌گیرد، چرا که مخاطب دعا، خداوند متعال است.

۱. الکافی، ج ۱، ص ۲۳. ابی عبدالله علیه السلام: إِنَّا مَخَاشِيرُ الْأَنْبِيَاءِ أَمَرْنَا أَنْ نُكَلِّمَ النَّاسَ عَلَى قَدْرِ عُقُولِهِمْ

زیارت مأثور، هم زیارت و هم حدیث

زیارت مأثور، هم زیارت است و هم حدیث؛ زیارت است؛ چون خطاب با معصوم علیه السلام است، و حدیث است، چون کلام معصوم علیه السلام است، گاهی بخشی از آن، دعا نیز هست؛ آنجا که در میان الفاظ دعا، ناگاه خطابتان از امام علیه السلام یا پیامبر (ص) به سوی خدا برمی گردد و «اللَّهُمَّ رَبَّنَا، رَبِّ وَ أَسْأَلُكَ» بر زبان می آورید، جملات بعد از این خطاب ها هر چند بخشی از زیارت است، به دعا تبدیل شده است.

پس زیارت مأثور، چون حدیث است می تواند کاربرد اصلی حدیث را نیز داشته باشد، یعنی ابزاری باشد برای شناخت و فهم دین، و چون خطابش با یک پیامبر یا امام است، حتماً تمامی یا عمده‌ی محتوایش پیرامون مسائل امامت و ولایت می گذرد. به این ترتیب ما که باید درس دینمان را از لایه‌لای آیات و احادیث دریافت کنیم، می توانیم درس امامت و ولایت را از آن دسته احادیثی - اقوال معصومین علیهم السلام - که زیارت نام گرفته‌اند، بیاموریم.

زیارات را علاوه بر تقسیم به مأثور و غیر مأثور، می توان به زیارات خاصه و جامعه نیز دسته بندی کرد. زیارات خاصه یعنی متنی که خطاب به یک معصوم یا امامزاده‌ی خاص است و زیارات جامعه، یعنی الفاظی که می توان با آن همه‌ی معصومین علیهم السلام را زیارت کرد.

زیارت جامعه‌ی کبیره

بیشتر علما و بزرگان و زائرین و علاقه‌مندان اهل بیت پیامبر (ص) معتقدند در بین متون مختلف زیارات خاصه و جامعه، زیارت جامعه‌ی کبیره‌ی نقل شده از امام هادی علیه السلام، از نظر مفاهیم، دارای عمق و گستردگی بی نظیری است که اگر صرف نظر از جنبه‌ی زیارتی، از منظر حدیث بودن آن، بررسی شود، می تواند منشأ استنباط علوم و معارف دینی، بالاخص در شاخه‌ی امامت و ولایت باشد. این زیارت، یکی از پر محتواترین ترین و شاید بهترین متن امام شناسی است و تعداد فراوان شرح های مختصر و مفصل بر آن، به منظور شناساندن معارف در بخش امامت، بهترین دلیل

بر این مدعاست.^۱

اگر الفاظ این زیارت را شمارش کنیم، این درسنامه‌ی امامت، بیش از ۹۵٪ زیارت است و کمتر از ۵٪ دعا، یعنی در ۹۵٪ الفاظ، خطابمان با آن معصوم یا معصومینی است که در حال زیارتشان هستیم، و در ۵٪ الفاظ، خطابمان به خداست؛ و در همین ۵٪ نیز حدود نیمی را برای خودمان خیر و برکت می‌خواهیم؛ مثل عبارت: «پس تا زنده هستیم خدا مرا بر یاری و دوستی و دین شما ثابت و استوار بدارد!»؛ و نیمی را برای امام علیه السلام، مثل عبارت: «از خدا می‌خواهم که شما را به شریف‌ترین جایگاه گرامی داشته‌شدگان و بالاترین منازل نزدیک‌شدگان و والاترین درجات فرستاده‌شدگان برساند.»^۲

و اما موضوع این نوشتار پیرامون محور اصلی این زیارت یعنی مبحث «امامت و ولایت» است.

چندین بار لفظ «درسنامه» را به کار بردیم؛ درسنامه یعنی متن درسی، یعنی متنی که بتواند در چند فصل و بخش پیوسته و مرتبط با یکدیگر، موضوعی را از آغاز تا پایان طرح نموده، به‌خوبی آن را جمع کند و به اکثر سؤالات آن موضوع در حد و اندازه‌ی خود پاسخ گوید.

اگر به مخاطب ما گفته شود: انتظار دارید یک درسنامه‌ی امامت و ولایت، کدام پرسش‌های شما را پاسخ دهد؟ شاید با یک تقسیم منطقی مایل باشد روابط خدا و امام، امام و خدا، امام و ما، ما و امام، مظاهر همراهی و مخالفت با امام و یا به عبارتی شاه‌کلیدهای قرارگرفتن در داخل دایره‌ی ولایت یا خروج از آن و نیز روابط ما با گروه داخل (همراه) و نیز گروه خارج از دایره، همچنین حاصل و نتیجه‌ی این همراهی‌ها و ناهمراهی‌ها برایش روشن شود.

این روابط، شاخص‌ها و نتایج همراهی و ناهمراهی، همه و همه با حجمی در خور توجه در همین زیارت چند صفحه‌ای ذکر شده‌اند و اگر در پایان به وجود دوازده

۱. الف: مکارم شیرازی ناصر، پرتوی از زیارت جامعه کبیره، تهران، دارالکتب اسلامی، ۱۳۸۲.

ب: جوادی آملی عبدالله، ادب فنای مقربان، قم، مرکز نشر اسراء، ۱۳۸۷

ج: حسینی مجتبی، مقامات اولیاء، تهران، نیستان ۱۳۷۹

۲. فَتَبَيَّنَ اللَّهُ أَبَدًا مَا خَبِيَتْ عَلَى مَوْلَاكَكُمْ وَ مَحَبَّتِكُمْ وَ دِينِكُمْ

۳. فَبَلَّغَ اللَّهُ بِكُمْ أَشْرَفَ مَحَلِّ الْمُكْرَمِينَ وَ أَعْلَى مَنَازِلِ الْمُقَرَّبِينَ وَ أَرْفَعَ دَرَجَاتِ الْمُرْسَلِينَ

فصل و مشتمل بودن برخی فصول بر بیش از سی شاخص، دوباره گذر نموده و عدد و رقم‌ها را جمع و ضرب و حجم مطالب دریافت شده را سبک و سنگین نمایید، با مؤلف هم عقیده خواهید شد که این زیارت یا درسنامه‌ی امامت، نسبت به یک نوشتار چند صفحه‌ای، اطلاعات گسترده و بی‌نظیری را به ما منتقل می‌کند، و متنی است قابل درس‌دانی و درس‌گرفتن که مرور هر از چندگاه آن، زوایای اعتقاد ما را به این اصل مهم دین جلا می‌دهد و آن را شفاف‌تر کرده و ثمرات گران‌قیمت و ارزشمندی را - که در فصل دهم خواهد آمد - هر روز عمیق‌تر و شدیدتر از گذشته بر عمق جانمان خواهد نشاند.

علیرضا برازش

زمستان

۱۳۹۰